

Olof Rydström:

"EN FOLKBILDNINGSKAMPANJ OM RESAN

2012 är det 500 år sedan det första omnämmandet av resandefolket i Sverige. Detta firades med en resandefestival: Nordic Romani Festival i Stockholm. Med häst och vagn invigdes högtidligheterna av Ralf Novak-Rosengren och Marie Länne Persson.

Finns resandefolket? Simon Wallengren är 22 år. I tidningen Bohusläningen den 7:e november berättar han hur lärare på högskolan säger att folkgruppen inte finns! Jag har också själv talat med antirasister som är helt övertygade om att "tattarna" egentligen bara var en påhittad folkgrupp.

Vad skönt att man avslöjat myten om att det skulle finnas "tattare", säger de. Följdriktigt anser man att det inte gör så mycket om folk använder "tattare" som ett skällsord - det handlar ju bara om en låtsasfolkgrupp. Men var det verkligen bara på låtsas? Är vi bara på låtsas?

Eleonor Frankemo är Sveriges enda modersmåls lärare i svensk romani och fick kämpa mot total okunskap från lärare. På festivalen beskrev hon hur svårt det var för elever att "komma ut" som resande - eftersom man då ofta tvingas hålla en timplång föreläsning, även för sina lärare, om resandefolket och hela historien. Nu har Frankemo skrivit den första läroboken i Svensk Romani och startat en blogg för att sprida kunskap om resandefolket.

Historien

Eftersom bristen på kunskap är så stor; handlade en stor del av festivalen om resandefolkets historia i Sverige och Skandinavien. Systrarna Barbro Gustavsson och Birgitta Hellström var med om pogromen i Jönköping i juli 1948; då en rasistisk mobb gick runt och slog ned resandefolket. Systrarna beskrev mycket gripande hur de gömde sig under bordet medan deras släktingar och grannar misshandlades - även gamla

kvinnor slogs blodiga. Föräldrarna ringde polisen, men de bara struntade i att ingripa. Under ett halvt århundrade vågade systrarna inte berätta om sina erfarenheter.

Bo Hazell beskrev hur folkfördrivningen i Jönköping 1948 föregicks av en rad andra etniska rensningar från andra platser: "Tattarstan" i Finne-rödja Västergötland 1905-20, Sko-jarberget i Dals-Ed Dalsland 1890-1920, Snarsmon Bohuslän 1890-1920. Hazell har tidigare fått kritik för sitt ordval "etnisk rensning", men han förklarade övertygande att fördrivningen av resandefolket uppfyllde ordboksdefinitionen på ett sådant allvarligt övergrepp.

Detta med tidsanda är intressant. Den så kallade "tattarutredningen" presenterades för Riksdagen 1944. Utredningen slog fast att resandefolket egentligen inte var en egen folkgrupp - istället sågs de resande som asociala. Slutsatsen att inte resandefolket skulle vara en etnisk grupp kan låta progressiv, ja rent antirasistisk, men i själva verket öppnade den alla dammluckor för förföljelse av individer. Tidningarna var fulla av artiklar om "tattarplågan". Tvångssterilisering blev en av lösningarna.

Frågan sågs alltså inte huvudsakligen

som rasistisk; eftersom den högsta politiska ledningen inte definierade resandefolket som etnisk grupp. I juli 1948 skedde pogromerna i Jönköping. I december samma år, 1948, författades FN-dokumentet om folkmord - där det uttryckligen står att stater inte får förhindra födsel eller ens avsiktligt störa en etnisk grupps levnadsvillkor. "Tattarutredningens" slutsats att resandefolket inte var en etnisk grupp satte FN:s folkmordsdefinition ur spel. Förföljelsen av resandefolket fortsatte att uppmuntras av staten under flera årtionden.

På festivalen gav Bennie Åkerfeldt och Pelle Jageby den historiska föreställningen "Resandeblood", som fått priset Arets Folkbildare 2010. Den bygger på en blandning av Bennie Åkerfeldts egen släktforskning och resandefolkets historia genom 500 år. Åkerfeldt slutar föreställningen med att fråga hur man ska bekämpa sin egen främlingsrädsla? Svaret blir att helt enkelt gå fram och tala med den man är litet rädd för. Det låter så enkelt, men kan kännas så svårt.

Folkbildning

Bo Hazell beskrev senare i sitt föredrag hur myndigheterna frågat grannar till resande om hur det var att bo

DEFOLKET BEHÖVS”

ROMSKA KULTURÅRET

*Det behövs mycket mer information om resandefolket i Sverige. Här en bild från en utställning som har gått landet runt.
Foto: Henrik Persson*

i närheten av ”tattare”, men inte frågat de resande själva. Den ”kartläggning” som genomfördes var mer skvaller än vetenskap.

Det behövs en folkbildningskampanj om resandefolket. Mirelle Gyllenbäck berättade om hur hon jobbat med att utforma Arbetsförmedlingens informationsmaterial om romer. Här finns nu information om olika romska grupper tillgänglig för både arbetsförmedlare och företag. Hur ska man synliggöra resandefolkets historia? Bodil Andersson arbetar med projektet ”Skandinaviska resandekartan”, ett norsk-svenskt samarbete, för att undersöka resandefolkets historiska platser.

Här ska man kunna hitta historiska lägerplatser, fasta boställen, vägar, torp och marknadsplatser. En annan föreläsare, Kai-Samuel Wigardt från Norge, bygger ett arkiv över resandehistoria i Skandinavien tillsammans med historikern Johanne Bergqvist. De går igenom både arkiv och existerande litteratur för att samla en kunskapsbas. Samtidigt erbjuds resande att själva berätta om sina erfarenheter.

Mycket i historien om norska resande handlar om hur religiösa grupper oroat sig för de ”hemlösas” kul-

tur. Med en blandning av hot och övertalning har man strävat efter att resande skall förneka sin kultur. Föreläsningarna gav en intressant historisk bild av Norge. Jag skulle gärna sett en liknande frågeställning om religiösa rörelser i Sverige. Men här kanske svaret inte är lika entydigt negativt. Många resande som undkom den värsta förföljelsen har en bakgrund i Pingstkyrkan. Här finns en rad intressanta kopplingar till resandefolkets kultur: tältmöten, musiken, småföretagarna, de starka familjebanden, kvinnor som inte klippte håret m m. Det skulle behövas en ordentlig historik.

Än idag är många resande religiösa. Missionären Holger Johansen beskrev hur man i Norge kämpade för att återskapa resanderommanin som språk. Han har rest mycket i Europa och Israel och träffat resandefolk i många länder. I en film samtalande han med en ung resandetjej och de jämför rommanior. Det blev många igenkännande skratt.

Mediebilden

Enligt nationalencyklopedin utgör resandefolket 35 000 av Sveriges 65 000 romer. Enligt Bo Hazell, på föreläsningen under festivalen, är resandefolket cirka 30 000 av totalt 47 000 romer. I båda fallen kan man konstatera att resandefolket inte bara utgör den största gruppen – utan är i majoritet inom den nationella minoriteten romer.

Bo Hazell var kritisk till hur Sveriges Radio verkar strunta i minoritetssändningar på svensk rommani. Eleonor Frankemo beskrev hur myndigheter, på sina hemsidor, översatte till andra rommanivarianter, men inte till svensk rommani. Det är fortfarande på något sätt som om man inte tar resandefolket på allvar som nationell minoritet.

Resandefolket syns sällan i media. Mediebilden av romer är som en karikatyr av hur romer förväntas se ut och uppträda. I bästa fall problematiseras karikatyrbilden. Men inte ens välmenande journalister tar konsekven-

terna av att resandefolket är majoriteten av gruppen. Det ännu existerande hatet mot ”tattarna” ignoreras helt.

Samtidigt har resandekulturen påverkat majoritetssamhället. Många folkmusiker har varit av resandesläkt som Carl Jularbo, Carl Herman Erlandsson och Lorens Brolin. På festivalen berättade Reine Steen hur han sedan 1980-talet sökt efter Brolinlåtar. Det har varit ett verkligt detektivarbete att leta upp gamla folkmusiker som sedan länge lagt fiolen på hyllan.

Gösta Ekblad hade bött granne med Lorens Brolins son och lärt sig spela i Brolins tradition. Nu fick Reine Steen lära sig ett trettiotal låtar av Ekblad.

Resande använder ordet ”buro” för att beskriva icke-romer. Buro betyder bönder. Det säger också en del om resandefolket självt. Man använder inte ordet ”svensk” om icke-romer. Vi säger inte ”ni svenskar och vi resande”. Vi är alla svenskar. Det finns svenskar som är värmlänningar och svenskar som är resande. Resandekulturen har funnits i Sverige i minst 500 år och är en del av Sveriges kulturhistoria.

Olof Rydström

Läs mer:

lattjodrom.blogg.se
reisendekartet.no
<http://romanimanuskravri.wordpress.com/>
<http://www.ur.se/Produkter/168811-En-boken-forfattare-Bo-Hazell>
eleonorfrankemo.blogg.se
bennieakerfeldt.se
pellejageby.se
ralfnovakrosengren.se
medianamusik.com
Bo Hazells artikel i Dagens Nyheter
<http://www.dn.se/debatt/sanningskommission-maste-ge-resandefolket-upprattelse>
FN om folk mord <http://www.un.org/millennium/law/iv-1.htm>